

**Myntfynd
från
DALARNA**

av

Ian Wiséhn

Kungl. myntkabinettet

Stockholm 1990

**REFERENSER
BENÄMNINGAR**

- ATA** Antikvarisk-topografiska arkivet, RAA-SHMM.
- BM** Malmer, B., 1980.
- CNS** Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th-11th Centuries found in Sweden. Stockholm. 16. Dalarna 1. Falun - Rättvik. Lund 1979.
- DM arkiv** Dalarnas museum, arkiv med fynd utan inventarienummer.
- DM inv.** Dalarnas museum, inventarietkatalog.
- Fv** Fornvännen. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning, 1906 ff.
- KMK inv.** KMK:s inventarietkatalog från år 1975 med bilagor.
- KMK saml.** KMK:s samlingar utan inventarienummer.
- KMK top.ark.** Myntbeskrivningar, uppgifter om fyndärenden m.m. i KMK:s topografiskt ordnade fyndarkiv.
- Kulturarvets arkiv** Kulturarvets förteckning över mynt och myntsamlingar i hembygds museerna, Falun.
- LL** Lagerqvist, L.O., 1970.
- Månadsbladet** KVHAA:s Månadsblad 1872-1905. Stockholm.
- NNUM** Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, 1936 ff.
- NNÅ** Nordisk Numismatisk Årsskrift, 1936 ff.
- Nordiska museet, inv.** Nordiska museets inventarietkatalog, Stockholm.
- RIC** Robertson, A., 1962.
- Schück I-VIII** Schück, H., 1932 ff.
- SHM/KMK inv.** Den för SHM och KMK från början av 1800-talet till 1975 gemensamt förda inventarietkatalogen med bilagor.
- Tillväxten** SHM och KMK. Samlingarnas tillväxt, 1891 ff.

LITTERATUR/KÄLLOR

A

- Almer, Y.,
Carlsson, I. 1988 Angående gyllen 1528 och Gustav Vasas kröningsmynt m.m. (Svensk Numismatisk Tidskrift 4/5 1988.)
- Andersson, C. 1988 Fyndmaterialet. (Bondeplågarens borg. Om och kring undersökningen av Borganäs. Mogren & Svensson.)
- Arosenius, T. 1864 Beskrifning öfver Provinsen Dalarne. I-III.
- Aurivillius, C. 1775 De nummis arabicis in Sviogothia repertis. (Nova acta regiae societatis scientiarum Upsaliensis. Vol. 2.) Upsaliae.
- Axelsson, M. 1855 Vesterdalarne, dess natur, folkliif och fornminnen. Stockholm.

B

- Brenner, E. 1731 Thesaurus nummorum sueo-gothicorum... accessit ejusdem auctoris libellus de nummophylaciis Sveviae... Holmiae.

C

- Callmer, J. 1976 Oriental Coins and the beginning of the Viking period. (Fv. 3/4)
- CIN-Newsletter 1983 Commission Internationale de Numismatique.
- CNS 1979 Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI ... 16, Dalarna 1. Falun-Rättvik, Lund.

D

- Dijkman, P. 1686 Observationer som kunna gifwa någon anledning til dhe forna Swenscars och Göthers Penninge Räkningz beskaffenhet. Stockholm. (Även i kommenterat nytryck. Göteborg 1980).
- Duczko, W. 1980 Moraskattens silversmycken. (TOR XVIII.) Uppsala.

E

- Ersgård, L.,
Syse, B. 1984 Gård eller by? En Dalabygd i vägen. Populär Arkeologi nr 1.

F

- Forsslund, K-E. 1928 Med Dalälven från källorna till havet. Stockholm. Del II. Bok 10.

LANDSKAPSINVENTERING DALARNA

G

- Gagnér, A. 1922 Ett romerskt mynt funnet i Gagnef. (Dalarnas hembygdsförbunds tidskrift II.) Hedemora.
- Golabiewski, M. 1983 Studie av 1300-talsbrakteater i ett depåfynd från Närke. (NM XXXIV.)
- Golabiewski, M. (red)1986 Gulds-katten från regalskeppet Kronan. Katalog nr 24, KMK. Stockholm.

H

- Hadorph, J. 1676 Dahle laghen/Then i forna Tijder hafwer brukat warhit Öfwer Alla Dalarna och them som in om Dala Råmärken bodde. Nylig igenfunnin uthi ett gammalt MS.to Sampt nu Medh Summarier och Concordiantier Uplagd. Stockholm.
- Hallenberg, J. 1804 Berättelse om Svenska Kongliga Mynt-Cabinettet, Med Beskrifning öfver de i detsamma befintliga Guld-Mynt, Samt åtskilliga af de öfriga Sällsyntare Penningar. Stockholm.
- Hallerdt, B. 1967 Dalarnas museum - ett torg för kulturell aktivitet. (Svenska Museer.)
- Hallström, G. 1931 Den tidigaste järnåldern i Dalarna. Dalarnas hembygdsbok. Falun.
- Hatz, G. 1974 Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in Schweden. Lund.
- Hatz, V. 1961 Zur Unterscheidung der ottonischen Prägungen in Mainz, Speyer und Worms. Commentationes de Nummis Saeculorum IX-XI in Suecia repertis, 1. Stockholm.
- 1983 Die italienischen Münzen in den schwedischen Funden der Wikingerzeit. (NM XXXIII.)
- Helenius, Z. 1722 Dissertatio Academicae de Dalekarlia. Pars prior Quam, cum Consensu Amplissimiae Facultat... Upsaliae.
- Hermansson, R. 1977 Myntfyndet i Bjuråker (Malung. Ur en sockens historia.) Malung.
- 1980 Hagaskatten, Sveriges största plåtmyntskatt. (NNUM 1.)

- Hildebrand, B.E. 1846 Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinet-
tet, funna i Sveriges jord. Stockholm.
- 1881 Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Mynt-
kabinettet, funna i Sveriges jord. Utökad upplaga.
Stockholm.
- Hildebrand, H. 1875 Ett fynd af kufiska mynt i Dalarne. (KVHAA Månads-
blad 4.)
- Hülphers, A.A. 1762 Dagbok Öfwer en Resa Igenom de, under Stora
Kopparbergs Höfdingedöme Lydande Lähn och
Dalarne År 1757. Västerås. Nytryck 1957.
- J**
- Jansson, I. 1967 Wikingerschmuck und Münzdatierung. (TOR XIII.)
Uppsala.
- Jansson, S.O. 1950 Måttordbok. Svenska måttstermer före metersyste-
met. Nordiska museet. Stockholm.
- Jensen, J.S. 1974 Numismatisk opslagsbog. Mønter fra vikingetid til vor
tid. Köpenhamn 1974.
- Jonsson, K. 1974 Myntsamlarnytt i Sverige. Utställningen Mynt från
Malung. (NNUM 7.)
- 1982 Myntfynden. (Tusen år på Kyrkudden. Leksands
kyrka. Arkeologi och byggnadshistoria. Dalarnas Forn-
minnes och Hembygdsförbunds skrifter 25.) Falun.
- Jonsson, K., 1977 Moraskatten – Dalarnas största vikingatida myntfynd.
Lindberger, E. (Myntkontakt 10.)
- K**
- Keder, N. 1706 Nummi aliquot diversi ex argento praestantissimi;
Nempe decem Olai Sveci, unus Anundi Carbonarii...
Lipsiae 1706.
- L**
- Lagerqvist, L.O. 1970 Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt
gotländska mynt. Stockholm.
- 1979 Primitivt betalningsmedel i Dalarna. (Myntkontakt 2.)

LANDSKAPSINVENTERING DALARNA

Lagerqvist, L.O.,
Nathorst-Böös, E.	1981	Mynt, sedlar och medaljer. Ur numismatikens historia.
Borås.
Lagerqvist, L.O.,
Nathorst-Böös, E.	1984	Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till
våra dagar. Stockholm.
Landström, K.H.	1977	Gravarna under vapenhuset i Leksands kyrka.
(Stencil.)
Lannerbro, R.	1980	St Laurentius kapell. (Sool-Öen-- En krönika).
Liljegren, J.G.	1830	Strödda anteckningar om fynd i svensk jord, med en
dertill hörande förteckning. (KVHAA Handlingar 13.)
Linder Welin, U.S.	1965	Svensk koppar och kopparmyntning. En handledning
vid studiet av myntsamlingen i Bergslagens museum.
Göteborg.
	1974	The First Arrival of Oriental Coins in Scandinavia and
the Inception of the Viking Age in Sweden. (Fv. 3/4)
M		
Malmer, B.	1980	Den senmedeltida penningen i Sverige. (KVHAA
Handlingar 31.)
Milne, J.G.	1933	Catalogue of Alexandrian Coins in the Ashmolean
Museum. Oxford.
Modeer, A.	1796	Inledning till närmare kunskap om svenske mynt och
skådepenningar: Från Början och intil dess Svenska
Spiran lemnades af Konung Håkan Magnusson. Lund.
Mogren, M.,
Svensson, K.	1988	Bondeplågårens borg. Om och kring undersökningen
av Borgnäs. Stockholm.
R		
Robertson, A.	1962	Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet.
Oxford.
S		
Sahlin, C.	1895	Beskrifning och förteckning öfver Stora Kopparbergs
Bergslags Aktiebolags Myntkabinett. Falun.
Sarvas, P.	1969	De svenska myntskatterna från 1700-talet. (NNÅ.)
Schück, H.	1932f	Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
Dess förhistoria och historia. I-VIII (Stockholm 1932-
44).

- Serning, I. 1963 Några fynd från gravar under Leksands kyrka. (Fv. 4)
- 1966 Dalarnas järnålder. Stockholm.
- 1982 Fyndgravar och gravfynd. (Tusen år på Kyrkudden. Leksands kyrka. Arkeologi och byggnadshistoria. Dalarnas Fornminnes och Hembygdsförbunds skrifter 25.) Falun.
- Stiernstedt, A.W. 1872 Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter, del II. Stockholm.
- Swartling, I. 1962 Gudz heliga Clöster i Dala. (Dalarnas hembygdsbok.) Falun.
- von Sydow, W. 1919 Våra folkminnen. Lund.
- T**
- Thordeman, B. 1932 Myntfynden i Korsbetningens massgravar II. (Fv. 2)
- 1933 Brakteatstampen från Lödöse. (NM XXVII.) Stockholm.
- 1936 Sveriges medeltidsmynt. (Nordisk kultur XXIX.) Stockholm.
- 1937 Nordens offentliga myntsamlingar. (NNÅ.)
- Tingström, B. 1972 Svensk numismatisk uppslagsbok. Mynt i ord och bild 1521-1972. Stockholm.
- 1984 Sveriges Plåtmynt 1644-1776. En undersökning av plåtmyntens roll som betalningsmedel. (Acta Universitatis Upsaliensis.) Uppsala .
- Tornberg, C.J. 1848 Numi Cufici Regii Numophylacii Holmiensis quos omnes in terra Sueciae repertos... Upsaliae.
- Trotzig, D. 1936 Den yngre järnåldern i Dalarna. (Dalarnas Hembygdsbok.)
- Trotzig, K. 1934 Borganäs i Hedemora. (Dalarnas Hembygdsbok.)
- W**
- Westermarck, U., Wiséhn, I. 1983 Romerska bronsmynt funna i Sverige. I. (NNUM 8.)

SVERIGES REGENTER OCH MYNTHERRAR

- Olov Skötkonung ca 995-1022
 Anund Jakob ca 1022-50
 Emund gamle ca 1050-60
 Stenkil ca 1060-66
 Hallsten ca 1067-70
 Inge d.ä. ca 1079-84, 1087-1110
 Blot-Sven 1084-87
 Filip ca 1110-18
 Inge d.y. ca 1110-20
 Ragnvald Knaphövde 1120-talets mitt
 Magnus Nielsen ca 1125-30
 Sverker d.ä. ca 1130-56
 Erik Jedvardsson den helige
 ca 1156-60
 Magnus Henriksen ca 1160-61
 Karl Sverkersson ca 1161-67
 Knut Eriksson 1167-96
 Ärkebiskop Johannes 1185-87
 (Uppsala)
 Ärkebiskop Petrus 1188-97
 (Uppsala)
 Sverker d.y. Karlsson ca 1196-1208
 Ärkebiskop Olov Lambatunga
 1198-1206 (Uppsala)
 Erik Knutsson ca 1208-16
 Ärkebiskop Valerius 1207-19
 (Uppsala)
 Johan Sverkersson 1216-22
 Erik Eriksson läspe och halte
 ca 1222-29, 1234-50
 Ulf Fasi jarl ca 1230-48
 Knut Holmgersson Långe 1229-34
 Birger Magnusson jarl 1248-66
 Valdemar Birgersson 1250-75
 Magnus Birgersson Ladulås 1275-90
 Birger Magnusson 1290-1318
 Hertig Erik Magnusson 1303-18
 (Södermanland)
 Hertig Valdemar Magnusson 1302-18
 (Finland)
 Magnus Eriksson 1319-63
 Erik Magnusson 1356-59
 Håkan Magnusson 1362-63
 Albrekt av Mecklenburg (**A av M**)
 1364-89
 Margareta 1389-96, 1396-1412
 Erik av Pommern (**E av P**) 1396-1439
 Kristoffer av Bayern (**K av B**)
 1441-48
- Karl Knutsson Bonde (**K Kn**)
 1448-57, 1464-65, 1467-70
 Kristian I (**Kr I**) 1457-64
 Kettel Karlsson Vasa, Jöns Bengtsson
 Oxenstierna, Erik Axelsson Tott,
 riksföreståndare (Interregnum
 1465-67)
 Sten Sture d.ä. (**SSÄ**), riksföreståndare
 1470-97, 1501-03
 Nils Bosson Sture (Dalarna, hövitsman
 1466-94)
 Hans (Johan II) 1497-1501
 Svante Nilsson (**SNS**), riksföreståndare
 1504-11
 Sten Sture d.y. (**SSY**), riksföreståndare
 1512-20
 Kristian II (**Kr II**) 1520-21
 Gustav Eriksson Vasa (**G I**), riksförestån-
 dare 1521-23
 Gustav I Vasa (**G I**) 1523-60
 Erik XIV (**E XIV**) 1560-68
 Hertigarna Johan /III/ och Karl /IX/
 1568
 Johan III (**J III**) 1568-92
 Sigismund 1592-99
 Hertig Karl /IX/ av Södermanland
 1560-1604
 Karl /IX/ (**K IX**), riksföreståndare
 1599-1604
 Karl IX (**K IX**) 1604-11
 Hertig Johan av Östergötland 1606-18
 Gustav II Adolf (**G II A**) 1611-32
 Kristina 1632-54
 Karl X Gustav (**K X G**) 1654-60
 Karl XI (**K XI**) 1660-97
 Karl XII (**K XII**) 1697-1718
 Ulrika Eleonora (**U E**) 1719-20
 Fredrik I (**F I**) 1720-51
 Adolf Fredrik (**A F**) 1751-71
 Gustav III (**G III**) 1771-92
 Gustav IV Adolf (**G IV A**) 1792-1809
 Karl XIII (**K XIII**) 1809-18
 Karl XIV Johan (**K XIV J**) 1818-44
 Oskar I (**O I**) 1844-59
 Karl XV (**K XV**) 1859-72
 Oskar II (**O II**) 1872-1907
 Gustav V 1907-50
 Gustav VI Adolf 1950-73
 Carl XVI Gustaf 1973-

**ORDLISTA
FÖRKORTNINGAR**

Banko	Riksdaler och skilling banko. Valören i sedlar och skiljemynt från Rikets Ständers Bank.
Besittningsmynt	Mynt från Sveriges besittningar från E XIV - K XIV J.
bo	Banko.
Brakteat	Tunt, medeltida silvermynt präglat på en sida. Underlaget vid tillverkningen var bly eller läder. En slät ring, strål- eller punktring utgör myntets kant. Svenska brakteater präglades som 1 penning men även som ½ penning. Benämningen kom till under slutet av 1600-talet.
Depåfynd	Fynd av ett eller flera mynt som avsiktligt undångömts för att vid ett annat tillfälle återhämtas (= skatt). Som depåfynd behandlas även en samling mynt, som av annan anledning tillsammans lagts undan eller uppenbarligen förlorats vid ett och samma tillfälle t.ex. i en börs.
DM	Dalarnas museum, Falun.
dnr	Diarienummer.
Efterprägling	Efterbildning eller nyprägling av tidigare utgivna mynt.
Ensamfunnet	Fynd av ett mynt som med största sannolikhet oavsiktligt hamnat i jorden utan direkt anknytning till annat fynd.
Frånsida	Se åtsida.
Fyrk	Benämning på ½ örtug ca 1507-23, ¼ öre ca 1523-1660.
Gravfynd	Fynd av ett eller flera mynt som avsiktligt placerats som gravgåva i eller i direkt anslutning till grav men inte avsetts att återhämtas.
Hopat fynd	Fynd av två eller flera mynt från i huvudsak arkeologiska undersökningar av ett större begränsat område, t.ex. boplatser, kyrkor, kloster, borgar, stadskvarter, där den kronologiska och rumsliga spridningen klart anger att mynten hamnat i jorden vid skilda tillfällen.
Jetong	Myntliknande föremål som präglats som belöningspenning, spelpenning eller räknepenning. Kan också bäras.
Järnåldern	Tiden före vikingatidens början = före ca 800 e.Kr.
Klipping	Mynt präglat på fyrkantig platt.

km	Kopparmynt (räknebegrepp).
KMK	Kungliga myntkabinettet. Efter år 1975 med tillägget: statens museum för mynt-, medalj- och penninghistoria. Stockholm.
Kontramarkering	Officiell motstämpling på redan präglad mynt för att ange t.ex. värdeförhöjning.
KrA	Mynt med ett krönt A. Svensk penning (brakteat) präglad, i Västerås, ca 1363-1520. Delas in i en äldre och en yngre grupp, Å (1300-tal) resp. Y (ca 1410-1520). Se Malmer 1980.
KrH	Mynt med ett krönt huvud. Svensk penning (brakteat) präglad, i Stockholm, ca 1300-1520. Delas in i en äldre och en yngre grupp, Å (1300-tal) resp. Y (ca 1410-1520). Se Malmer 1980.
KrS	Mynt med ett krönt S. Svensk penning (brakteat) präglad, i Söderköping, från ca 1370 till 1400-talets förra hälft. Delas in i en äldre och en yngre grupp, Å (1300-tal) resp. Y (1400-tal). Se Malmer 1980.
KVHAA	Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.
Medeltid	Från 1000-talets slut - 1520.
Myntort	Plats där myntet präglats.
Myntpollett	Pollett utgiven av Riksgäldskontoret åren 1799-1802 i valörerna $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ skilling för att råda bot på skiljemynsbristen. Gällde som mynt i hela riket.
Mynttecken	Se nödmynt.
Numismatik	Vetenskapen om mynt, medaljer, sedlar och polletter.
Nyare tid	Fr.o.m. 1520.
Nödmynt	Mynt med metallvärde långt under det angivna. Utgavs i Sverige åren 1715-19 i koppar i valören 1 daler sm och kallades officiellt "mynttecken". Nödmyntet skulle motsvara det betydligt tyngre plåtmyntet i samma valör.
Platt	Benämning på det opräglade myntämnet. Kallas även plants.
Plåtmynt	Stort, fyrkantigt kopparmynt präglad på en sida. Utgavs i valörerna $\frac{1}{2}$ till 10 daler sm åren 1644-1776 i vikter mellan ca 0,3 - 19,7 kg.

Pollett	Brukades inom t.ex. företag som bevis på rätt till varor och tjänster. Stora Kopparbergs Bergslag lät åren 1719-23, 1762-65, 1790-91 prägla polletter, som även kom att användas som skiljemynt utanför Bergslagets handelsområde.
RAÄ-SHMM	Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, Stockholm.
RAÄ/UV	Riksantikvarieämbetet/Undersökningsverksamheten.
rdr	Riksdaler.
Riksmynt	Riksdaler och öre riksmynt. Myntenheter 1855-73.
rmt	Riksmynt.
rst	Runstycke.
Rundmynt	Runda mynt till skillnad från klippingar och plåtmynt.
Runstycke	(Rundstycke.) Benämning på rundmyntet 1 öre i silver från år 1522. Från 1700-talet användes namnet på 1 öre km och senare på 1/12 skilling (koppar).
Räknepenning	Tillverkades på kontinenten redan på 1200-talet för växlaren till räknetaflan, senare i mässing, med tiden som spelpenning framförallt i Nürnberg under 1600-1800-talen. Förekommer ofta i fynd från nyare tid och kan ha använts som småmynt.
SCS	Gemensam beteckning för "anonyma" mynt präglade under sturetiden (ca 1470-1520). I stället för myntherrens namn står på åtsidan namnet på skyddshelgonet Erik den helige, SCS ERICVS REX.
SHM	Statens historiska museum, Stockholm.
sk.	Skilling.
Slant	Benämning på 1 öre sm i koppar under 1600-1700-talen.
sm	Silvermynt (räknebegrepp).
sp.	Specie.
Specie	Valören i silvermynt.
Spelpenning	Präglad jetong använd för att markera vinsten vid kortspel (jämför nutida spelmarker). Präglades dels för enskilda personer, ofta medaljliknande, dels för allmänheten.

Stamp	Präglingsverktyg med framställning av myntet.
Strålring	Se brakteat.
Styver	Benämning under 1700-talets början på 1 öre sm i silver och så småningom på en ¼ skilling.
Ten	Myntämne för prägling i valsverk. Tenen fördes in mellan två valsar, i vilka åt- och frånsidesstampar fanns fastsatta. Sedan tenen färdigpräglats klipptes mynten ut. Metoden användes i Sverige för kopparmynt under 1600-talet.
Vikingatid	Ca 800 - slutet av 1000-talet.
Åtsida	Den sida av myntet som bär myntherrens främsta symbol i någon form, t.ex. bild/namn. Motsatta sidan benämns frånsida.
ÖLM	Östergötlands och Linköpings läns museum, Linköping.

Referens: Lagerqvist 1970; Tingström 1972; Jensen 1974; Lagerqvist & Nathorst-Böös 1981, 1984.